

RUSYA'NIN UKRAYNA İŞGALİ VE ORTADOĞU ÜLKELERİNİN POZİSYONU

Riad Domazeti

Referans için: Domazeti, Riad. "Rusya'nın Ukrayna İşgali ve Ortadoğu Ülkelerinin Pozisyonu". İNSAMER Analiz. 05.03.2022

 Analiz

23 Şubat 2022'de Rusya Federasyonu Başkanı Vladimir Putin'in verdiği Ukrayna'yı işgal emri, şüphesiz uluslararası sistem ve diplomaside geri dönülemez sonuçlara yol açacaktır. Sebepsiz ve herhangi bir hukuki gerekçe olmadan egemen ve bağımsız bir ulusa karşı askerî müdahale ile işgal girişimi, Soğuk Savaş sürecinde dahi görülmüş bir hadise değildir. Bugüne kadar gerek Ortadoğu gerekse Balkanlar veya Kafkasya'da vekil örgütler üzerinden küresel ve bölgesel güçlerin yürüttüğü dolaylı müdahale örneklerine tanık olmuştuk; ancak küresel bir gücün,

başka bir egemen devletin topraklarının tamamını ele geçirmeye ve yönetimi değiştirmeye yönelik bu işgal girişiminin bir benzeri yaşanmamıştı.

Bir devletin, sınırları belli olan ve Birleşmiş Milletler (BM) tarafından tanınan bir başka devleti herhangi bir siyasi, etnik veya dinî gerekçe veya tehdit olmadan sistematik bir şekilde yok etme girişimi hem uluslararası hukuk hem de meşruiyet açısından yeni bir fiilî durum oluşturmaktadır. Bu yeni durum uluslararası siyasi dinamiklerin bundan sonra yeniden şekilleneceğine işaret etmektedir. Bütün bu yaşananlar,

dünyanın bundan sonra Şubat 2022'den önceki durumdan farklı olacağını ve jeopolitik dinamiklerin tamamen değişeceğini göstermektedir. Rusya'nın başlattığı bu işgal girişiminin askerî ve ekonomik açıdan Rusya ve Ukrayna'ya olan etkileri yanı sıra uluslararası güç dengelerinde ve siyasette çok önemli sonuçları olacaktır.

1990'lı yıllarda ortaya çıkan ve özellikle 11 Eylül olaylarından sonra somut bir şekil alan uluslararası güç sisteminin bugünlerde yeniden kurulacağı ve kartların yeniden dağıtılacağı anlaşılmaktadır. ABD'nin tek kutuplu hegemonyasına meydan okuyan küresel askerî ve ekonomik güce sahip Çin ve Rusya, mevcut sistemi azami ölçüde değiştirmeye yönelik adımlar atmaktadır.

Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimi, özellikle enerji ve gıda fiyatları olmak üzere küresel ekonomiyi ciddi anlamda etkileyecektir; dolayısıyla başta Balkanlar olmak üzere Avrupa kıtasında güvenlik ve ekonomide büyük değişimler yaşanacaktır. Bu durum ayrıca Ortadoğu'daki dinamiklere de etki edecektir.

Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri

Ukrayna, yalnız Türkiye'nin kuzeyde Karadeniz komşusu olması bakımından

Ortadoğu'nun komşusu değil, 2011 yılından itibaren Rusya'nın Suriye ve Libya'daki askerî varlığı ve Körfez ülkeleri ve İran'la ilişkileri bakımından da kritik önemde bir ülkedir. Öyle ki Rusya, deniz ve hava üssüne sahip olduğu Suriye'deki varlığını ve askerî gücünü göstermek için Ukrayna savaşı ile eş zamanlı şekilde Doğu Akdeniz'de de büyük bir askerî tatbikat başlatmıştır. Rusya bunu sadece Esed rejimine desteğini göstermek için değil, Ortadoğu'daki aktörlere mesaj vermek ve Batı'ya yönelik baskısını arttırmak için de yapmaktadır.

Dünya enerji ihracatının hatırı sayılır miktarını karşılayan Körfez ülkeleri, özellikle son dönemde Batı dünyası ile Rusya arasında sıkışmış durumdadır. Zira son gelişmeler üzerine Batı'nın Rusya'ya enerji ambargosu uygulaması hâlinde, gözler Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Suudi Arabistan, Bahreyn, Kuveyt ve Katar gibi enerji zengini Körfez ülkelerine yönelecektir; dolayısıyla Körfez petrol ve gaz ihracatçıları, Avrupa için bir enerji istikrarı kaynağı hâline gelecektir.

Soğuk Savaş sürecinde Sovyetlerle kötü ilişkilere sahip olan başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkeleri, özellikle Arap Baharı'ndan sonra güvenlik endişeleri ve İran'la ilişkiler nedeniyle ABD ile daha yakın münasebetler kurmuştur. Ancak ABD

ile yakın siyasi ve askerî ilişkilere sahip Suudi Krallığı Ukrayna krizine yönelik aktif bir tutum sergilememektedir. Net bir pozisyon almaktan kaçınan Riyad'ın işgalle ilgili tek resmî açıklaması, Kral Selman başkanlığındaki Suudi kabine toplantısından sonra yapılmıştır. Krize ilişkin işgal veya savaş tanımlamalarının kullanılmadığı açıklamada, gerilimin azaltılması için diyalog ve diplomasinin desteklendiği ve tek çözümün siyasi olduğu ifade edilmiştir.

Körfez'in bir diğer önemli ülkesi olan BAE ise, BM Güvenlik Konseyi'nde Çin ve Hindistan'la birlikte çekimsiz oy kullanarak Rusya ile ilişkileri önemsediğini göstermiştir. ABD'nin İran'la P5+1 nükleer müzakerelerinden memnun olmayan BAE ve Suudi Arabistan, son dönemde dış politikada Rusya'nın Ortadoğu'daki etkisini denge unsuru olarak görmektedir. Bu süreçte Rusya Devlet Başkanı Putin ile bir telefon görüşmesi gerçekleştiren BAE Veliaht Prensi Muhammed bin Zayed, ABD ile askerî ve ekonomik yakın iş birliğine rağmen Ukrayna krizinde Rusya ile iletişimi sürdürerek tarafsızlık politikasını ön plana çıkartmıştır. BAE'nin Ukrayna krizindeki tutumu, son dönemde Husilerin Abu Dabi'yi hedef alan füze saldırılarını engelleyemeyen ABD'ye yönelik tepkinin bir sonucudur. Güvenlik garantilerinde sorun yaşayan BAE, hem bu çıkmazı aşmak

hem de Husileri müzakere masasına getirmek için Rusya'ya yakınlaşabilir.

Rusya'nın SWIFT'ten çıkarılmasını fırsat olarak gören BAE'nin bu durumdan finansal olarak istifade etmek isteyebileceği de belirtilmektedir. Öyle ki BAE'nin Ukrayna krizindeki asıl kritik rolünün Batı'nın Rusya'ya yönelik yaptırımlarının uygulanmasında ortaya çıkacağı tahmin edilmektedir. Zira daha önce İran gibi Batı yaptırımlarına maruz kalan tüm ülkeler, Dubai ve Abu Dabi gibi finans şehirleri üzerinden dolaylı da olsa enerji ve ham madde ticaretini devam ettirmişlerdir. Bu noktada Rusya ile enerji ticaretini sürdürme zorunluluğu olan Avrupa ülkelerinin de BAE ile Rusya arasındaki bu ilişkiyi kullanabilecekleri belirtilmektedir. Rusya'ya olan enerji bağımlılığının Avrupa'nın makro ekonomik göstergelerini etkileyecek olması sebebiyle kıta ülkeleri bu aşamada Rus enerji kaynaklarından vaz geçme lüksüne sahip değildir. Ancak Ukrayna işgalinin kamuoyunda Rusya'ya karşı oluşturduğu tepki nedeniyle de Avrupa ülkeleri Moskova ile doğrudan ticaret yapmaktan kaçınacaktır. Bu noktada BAE'nin Batı ile Rusya arasındaki ekonomik ilişkilerinde dolaylı ve kritik bir rol oynayacağı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak ABD'nin Ortadoğu'daki uzun vadeli müttefikleri olan BAE ve Suudi Arabistan'ın Moskova ile enerji,

güvenlik ve jeopolitik iş birliğini sürdürmek istedikleri görülmektedir. Bu yaklaşım da Körfez ülkelerinin son 10 yıldır aktif bir şekilde yürüttükleri müttefikleri çeşitlendirme politikasının bir uzantısıdır. Ayrıca Putin de bugüne kadar kurduğu iyi ilişkiler sayesinde bölge ülkelerinin Moskova ile uyumlu politikalar takip etmesini sağlamıştır.

İsrail

Ukrayna kriziyle ilgili nasıl bir pozisyon alacağı merak edilen bir diğer ülke de İsrail'dir. Ukrayna Cumhurbaşkanı Volodimir Zelenski'nin Yahudi asıllı olması İsrail'le Rusya arasındaki ilişkilere etki eder mi, İsrail bu savaşta herhangi bir rol oynar mı sorularının cevabı önümüzdeki süreçte netlik kazanacaktır.

İsrail'in Ukrayna konusundaki tutumunda başlıca dört unsurun etkili olacağı anlaşılmaktadır: Doğu Akdeniz'de keşfettiği doğal gazın Avrupa'ya nakli, Batı'nın İran'la P5+1 nükleer müzakerelerinin seyri, Rusya'nın Ortadoğu'daki askerî varlığı bağlamında güvenlik algılamaları, Yahudi diasporasının insani yardım baskıları ve Ukrayna'daki Yahudilerle dayanışması.

İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın Ukrayna savaşıyla ilgili açıklamalarında ihtiyatlı davrandığı görülmektedir. Soğuk Savaş

sürecinde Batı dünyasının önemli bir müttefiki olan İsrail, Arap Baharı'ndan sonra Suriye'de Rusya ile komşu olmuştur. Moskova'nın Suriye'deki askerî varlığını bölge için denge unsuru olarak gören Tel Aviv yönetiminin Rusya ile iletişimi sürdürmek istediği anlaşılmaktadır. İsrail Dışişleri Bakanlığı sosyal medya hesaplarında, Ukrayna'da Rus bombardımanı sırasında ölen İsrail vatandaşıyla ilgili bir haber yer aldı, ancak haberin kaynağına dair resmî bir açıklama yapılmadı. İsrail Dışişleri Bakanı Yair Lapid'in Rusya'yı anmadan tepki gösterdiği bir diğer hadise de Kiev'deki Babyn Yar Yahudi soykırımını anma kompleksine yönelik bombardımandı. Bunun dışında Lapid, BM Genel Kurulu'nda Rusya'nın Ukrayna'yı işgalini kınayan ABD destekli karara İsrail'in de destek vermeyi planladığını söyledi. Öte yandan hem Putin hem de Zelenski ile iyi ilişkilere sahip olan İsrail Başbakanı Bennett'in taraflar arasında arabuluculuk rolü üstlenmek istediği de belirtiliyor. Dolayısıyla Tel Aviv yönetiminin mevcut durumda temkinli ve zaman zaman da muğlak bir pozisyon aldığı görülüyor. Ukrayna'nın silah, koruyucu teçhizat ve sağlık ekipmanları talebini reddeden İsrail, bununla birlikte Ukrayna'ya yardım etmek isteyen sivil inisiyatiflerin engellenmeyeceğini açıkladı.

Tel Aviv yönetimi gelişmelerle ilgili mesafeli tavrını korurken, Yahudi Ajansı eski başkanı Natan Sharansky işgali kınayarak Rusya'nın Kiev'e saldırısının sembolik olduğunu söyledi. İsrail yönetiminin sessizliğini eleştiren Yahudi Ajansı da Ukrayna'daki Yahudileri İsrail'e getirmek istediklerini ancak bakanlığın zorluk çıkardığını açıkladı. Ajans Ukrayna'daki Yahudilerin İsrail'e göçünü teşvik ederken, İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın önceliğinin Ukrayna'daki Yahudilere insani yardım ve güvenlik sağlamak olduğu ifade ediliyor. Başbakan Bennett ise yaklaşık 180.000 Ukraynalının İsrail'e göç etmeye uygun olduğunu açıkladı.

Prensipte ABD'nin müttefiki olan İsrail, Rusya ile ilişkilerinde dikkatli davranmaktadır. Zira Tel Aviv'in Kremlin karşıtı daha aktif bir tutum alması, İsrail'in Suriye'de İran'a karşı yürüttüğü faaliyetlerin sınırlanmasına yol açabilir. Suriye hava sahasını önemli ölçüde kontrol eden Rusya'nın Ortadoğu'daki etkisinin günden güne artması bir yana Viyana'daki İran müzakerelerine katılan Rusya'nın potansiyel olarak İran'a silah ve hava savunması sağlaması ihtimali, İsrail yönetimini temkinli davranmaya sevk etmiş görünüyor. İran'ın ayrıca Lübnan'daki Hizbullah'a silah sağlamak için Suriye üzerinden deniz yolu açmaya çalıştığı da belirtiliyor. Son yıllarda

İsrail için Suriye'deki İran tehdidinin arttığı ve İranlıların T-4 üssünden İsrail'e insansız hava araçları fırlattığı biliniyor. Son 10 yılda düzenlediği çok sayıda hava saldırısıyla İran tehdidini durdurmaya çalışan İsrail için Suriye'de faaliyet gösterme özgürlüğünü sürdürmesi hayati önem taşıyor; dolayısıyla Suriye'de Esed rejiminin en büyük destekçisi Rusya ile ilişkilerin bozulması riskini göze alamıyor.

İran

İran Rusya'nın Ukrayna işgaline zımni bir şekilde siyasi destek verdi. Zira uzun yıllardır Batı'nın yaptırımlarıyla mücadele eden İran'ın Rusya ile yakın askerî, ekonomik ve jeopolitik ilişkileri bulunuyor. Her ne kadar yaptığı açıklamalarda savaşın müsebbibinin NATO'nun yayılcı politikaları ve kışkırtmaları olduğunu söylese de Tahran, sorunun çözümü için diplomasi ve uluslararası hukuka bağlılık çağrısı da yaptı. Bu perspektiften konuya yaklaşan müesses nizama iltisaklı çevreler, bu işgal girişiminin İran için başta siyasi ve diplomatik olmak üzere ekonomik, jeopolitik, askerî ve güvenlik alanlarında birtakım avantajlar sağladığını ifade ediyor. Buna karşın milliyetçi çevreler, Rusya'nın saldırgan tutumunu ve yakın tarihte iki kez İran'ı işgal girişiminde bulunduğunu hatırlatarak gelişmeler karşısında mesafeli bir duruş sergiliyor. Nitekim

İran'ın dinî lideri Ayetullah Ali Hamaney, Ukrayna krizini ABD'nin uydurduğu bir kriz olarak tanımladı. Savaşın durdurulması gerektiğini belirten Hamaney'in eleştirilerinin odağında ABD ve bölge ülkeleri vardı. Hamaney, Ukrayna krizinin, ABD ve Batılı güçlerin desteğine bağımlı olan devletlerin bu ülkelere güvenemeyeceklerinin kanıtı olduğunu söyledi.

Arap Baharı sürecinde İran özellikle Suriye meselesinde Rusya ile ortak hareket etmiş ve muhalefetin sesini bastırmıştı. Suriye, Yemen ve Lübnan'daki çıkarlarını korumaya çalışan İran için Rusya'nın bölgedeki yayılmacılığı Batı ile mücadelede olumlu karşılanırsa da Tahran yönetimi uzun vadede bu durumun İran'ın çıkarlarını da hedef alabileceğinin bilincinde. Nitekim Ukrayna'nın işgali, daha önce iki defa Rus işgaline uğrayan İran'ın hafızasını tekrar canlandırdı. Bu gerçek bir yana İran, Batı'nın Rusya'ya yönelik yaptırımlarından istifade edebileceğini de hesaplıyor. Zira enerji alanında İran'ın rakibi sayılan Rusya'nın enerji yaptırımına maruz kalması hâlinde, İran petrol ve doğal gazı, Batı için alternatif kaynak olabilir. Dolayısıyla bazı İranlı yetkililer Ukrayna işgalinin Batı ile İran arasında kapsamlı bir anlaşma yapılmasına imkân sağlayabileceğini düşünüyor. Söz konusu tezin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini ise

hâlihazırda Viyana'da devam eden P5+1 nükleer müzakerelerinin gidişatı ve oradan çıkacak sonuçlar belirleyecek.

Bu senaryoda Moskova, İran'ı Batı ile herhangi bir nükleer anlaşma imzalamamaya ikna etmek için harekete geçebilir ve Tahran'ın Batı'ya enerji sağlamamasına karşılık bankacılık ve ileri teknoloji ithal etmek için İran'a yardım sözü verebilir. Ancak İran rejiminin tutumu ne olursa olsun, Tahran'daki Ukrayna Büyükelçiliği önünde toplanan İranlılar, Rusya ve Putin'i eleştirerek Rus saldırganlığını protesto etti.

Sonuç olarak Rusya'nın Ukrayna'yı hukuk dışı bir şekilde işgal ederek başlattığı savaş, Ortadoğu ülkelerinde farklı tutum ve beklentilerin ortaya çıkmasına neden olmuş görünüyor. Bu noktada birbirinden farklı bölgesel ve jeopolitik çıkarları olan özellikle İran, İsrail, Suudi Arabistan ve BAE'nin mevcut işgal durumuyla ilgili tutumunun Rusya'nın genel beklentileriyle uyumlu olduğunu söylemek gerekiyor. Her ülkenin farklı neden ve çıkar ilişkisi sebebiyle Rusya ile karşı karşıya gelmek istemediği anlaşılıyor; dolayısıyla bahsi geçen ülkeler Rusya ile güvenlik ve jeopolitik iş birliğini sürdürme iradesini ortaya koyuyor. Neticede Soğuk Savaş şartlarıyla kıyaslandığında Putin Rusya'sının İsrail, İran ve Körfez ülkeleriyle

geliştirdiği karşılıklı çatışmasızlık
iliřkisinin Putin'in geniřleme jeopolitiđi
ile uyumlu olduğu ağıktır. Bu siyasi
vizyon, Moskova yönetiminin son 10

yıldır yürüttüğu bilinçli stratejinin,
bölgedeki çatıřma durumunun
ve istikrarsızlığın bir sonucudur.